

УДК 37.013.78:378

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Гордієнко Н.В.

У статті розглядаються особливості підготовки майбутніх фахівців до соціально-педагогічної діяльності. Автор аналізує основні стратегії та проблеми професійної підготовки соціального педагога.

Ключові слова: професійна підготовка, компоненти професійної підготовки, соціальний педагог, професійна компетентність.

В статье рассматриваются особенности подготовки будущих специалистов к социально-педагогической деятельности. Автор анализирует основные стратегии и проблемы профессиональной подготовки социального педагога.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, компоненты профессиональной подготовки, социальный педагог, профессиональная компетентность.

The author considers specific features of future specialist preparation for socio-pedagogical work and analyzes the main strategies and problems in this area.

Key words: professional training, components of professional training, social pedagogy, professional competence.

Постановка проблеми. В умовах глибоких соціально-економічних, соціально-культурних, політичних й духовних перетворень, що відбуваються в сучасній Україні, одним із пріоритетних завдань модернізації системи вищої освіти виступає забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери на рівні міжнародних вимог, здатних добре орієнтуватися в сучасних реаліях та адекватно реагувати на них, знаходити оптимальні шляхи попередження та подолання виникаючих проблем.

Аналіз останніх досліджень. За час існування інституту соціальної педагогіки в теорії і практиці вищої педагогічної освіти накопичено значний досвід професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності. Зокрема, розроблено базові положення щодо змісту професійної підготовки соціального педагога, проаналізовано та висвітлено досвід цієї діяльності за кордоном, розкрито окремі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з різними соціальними групами та формування професійних компетентностей фахівця соціально-педагогічної сфери (О.С.Андрієнко, М.Р.Баяновська, О.В.Безпалько, Н.П.Буряя, Р.Х.Вайнола, О.І.Гура, Т.О.Дмитренко, К.В.Дубровіна, І.Д.Зверева, Н.В.Заверіко, А.Й.Капська, Б.С.Кобзар, Л.Г.Коваль, Г.М.Лактіонова, А.О.Малько, С.Я.Марченко, Ю.Р.Мацкевич, Л.І.Мищик, В.А. Поліщук, С.Я.Харченко тощо). Разом із тим, на думку багатьох роботодавців,

традиційна система освіти не завжди справляється із завданням підготовки кваліфікованих спеціалістів, що проявляється у сповільненій адаптації сучасної освіти до динаміки соціальних умов, невідповідності якості конкретного продукту професійної підготовки очікуванням не тільки з боку молодого спеціаліста, а й загалом суспільства і держави.

З огляду на те, що підготовка майбутніх соціальних педагогів зумовлена потребою, яку окреслено соціальними процесами та реформуванням соціальних послуг, спрямованих на поліпшення якості життя людей, визнання людини як найвищої цінності суспільства, розв'язання даного завдання передбачає відповіді на наступні питання: до чого ми повинні готувати соціальних педагогів у сучасних соціально-економічних умовах, що доцільно змінити, удосконалити у змісті, структурі, формах і методах підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності, які професійні компетенції повинні бути сформовані у процесі навчання? Зміни, які відбуваються в Україні в останні роки, значною мірою вимагають також розширення та видозміни функцій професійної освіти як одного з найважливіших факторів соціальної стабільності, виховання активної і відповідальної особистості.

Метою даної статті є висвітлення окремих проблем і перспектив професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у сучасних умовах університетської освіти.

Практика свідчить, що у більшості випускників навчальних закладів недостатньо розвинуті практичні навички та необхідні компетенції (базові, спеціальні). А, отже, стратегічною метою професійної підготовки соціальних педагогів у ВНЗ є формування в них професійної компетентності, яка виступає основним мірилом і критерієм відповідності вимогам професійної діяльності.

Поняття професійної компетентності соціального педагога відбиває єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення соціально-педагогічної діяльності і характеризує його професіоналізм.

Зміст сучасної підготовки за тією чи іншою спеціальністю представлений у нормативній моделі компетентності – освітньо-кваліфікаційній характеристиці, яка відображає науково обґрунтований склад професійних знань, умінь і навичок. Кваліфікаційна характеристика соціального педагога – це, по суті, зведені узагальнені вимоги до нього на рівні його теоретичного і практичного досвіду [6, с. 40].

Основними складовими професійної компетентності соціального педагога є: 1) система психологічних, загальнопедагогічних та спеціальних фахових знань; 2) система фахових умінь; 3) професійні здібності та професійно значущі якості, що дають особистості можливість вільно, впевнено і толерантно діяти залежно від наявної необхідності та потреб оточуючого життя. Стабільний і безперервний розвиток усіх трьох складових на основі позитивних світоглядних позицій соціального педагога і становить компетентність фахівця. При цьому знання та уміння мають формуватися в контексті набуття особистістю емпіричного і професійного педагогічного досвіду [1, с. 30].

Реформа вищої освіти, що відбувається сьогодні, пов'язана за своєю суттю з переходом від парадигми навчання до парадигми освіти. У цьому плані метою сучасної професійної освіти стає не звичайне озброєння студентів певною сумою знань та умінь, а передусім формування ключових компетенцій, які повинні підготувати їх до подальшої професійної діяльності [2].

Компетентісно-діяльнісний підхід до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, основи якого було закладено ще у працях Л.Виготського, А.Леонтьєва, С.Рубінштейна (де особистість розглядалася як суб'єкт діяльності, яка сама, формуючись у діяльності і спілкуванні з іншими людьми, визначає характер цієї діяльності та характер спілкування), припускає заміну системи обов'язкового формування знань, умінь і навичок комплексом компетентностей, які мають формуватися у студентів на основі оновленого змісту освіти і в процесі діяльності. Основними аспектами даного підходу (як впливає з його назви) є діяльнісний і компетентісний компоненти. Хоча, природно, таке розмежування умовне і може бути здійснене тільки теоретично, оскільки вони нерозривно пов'язані один з одним.

Компетентісно-діяльнісний підхід у професійній підготовці соціальних педагогів вимагає принципово нової організації професійної освіти, що є процесом формування фахівців нового типу, здатних швидко й адекватно реагувати на зміни, які відбуваються у суспільстві, компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах та видах

навчально-виховних установ та закладів соціального спрямування.

Для досягнення поставлених цілей необхідним є пошук шляхів, засобів і методів активізації пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, і на цій основі розвиток їх творчого мислення та самостійності. З огляду на таке завдання модернізації системи професійної освіти виникає необхідність заміни традиційного репродуктивно-знанневого навчання підготовки спеціалістів на активне, індивідуально-творче посилення уваги до практичної та самостійної роботи студентів, яка повинна стати основою професійної освіти [8]. Отже, серед важливих чинників, що впливають на ефективність, результативність процесу формування фахової компетентності майбутніх соціальних педагогів виділяємо такі, як оновлення змісту освіти (який повинен ураховувати як реалії сьогодення загалом, так і регіональні особливості), посилення уваги до самостійної та практичної діяльності студентів, а також застосування інтерактивних методів навчання.

Метою практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів є формування у них професійних умінь і особистісних якостей фахівця, оволодіння найважливішими видами професійної діяльності.

В умовах університетської освіти практична підготовка майбутніх соціальних педагогів забезпечується насамперед шляхом їх залучення до волонтерської діяльності та проходження різних видів практик. Так, наприклад, студенти спеціальності "Соціальна педагогіка" у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка є активними учасниками клубу "Волонтер", діяльність якого спрямована на допомогу дітям-сиротам та дітям, які залишилися без батьківського піклування. У квітні 2006 р. розпочав свою діяльність волонтерський центр "Паросток", робота якого спрямована на допомогу дітям з інтелектуальною недостатністю та сім'ям, які виховують таких дітей. Актуальним напрямком волонтерської роботи є також організація батьківської просвіти – передусім психолого-педагогічної та соціально-правової. Варто наголосити і на тому, що спілкування, взаємодія волонтерів з неповносправними особами та їхніми батьками, не тільки сприяє їхньому професійному становленню, а й духовно збагачує самих волонтерів, відкриває їм справжні цінності людського життя.

Невід'ємною складовою процесу практичної підготовки фахівців різних кваліфікаційних рівнів у педагогічному університеті є практика студентів. Так, зокрема, метою навчально-виховної практики є усвідомлення студентами ролі соціального педагога як активного учасника виховного процесу, ознайомлення з різними категоріями дітей та молоді, які потребують допомоги та підтримки з боку соціального педагога, аналіз основних проблем, які виникають у виховному процесі, проведення виховних заходів за змодельованими проектами.

Навчально-виховна практика покликана поглибити та закріпити знання із соціально-педагогічних дисциплін і виробити уміння застосовувати їх у навчально-виховній діяльності; визначати мету, завдання виховних заходів за змодельованими проектами та відповідно до них обирати зміст, методи, форми технології організації виховного процесу; сформу-

вати уміння та навички самостійного планування, організації та проведення навчально-виховної діяльності на основі аналізу досвіду вихователів та соціальних педагогів як учасників виховного процесу і використовувати їхній позитивний педагогічний досвід у навчально-виховній роботі з різними категоріями дітей та молоді; сформувати вміння самостійно готувати і проводити навчально-виховну роботу з різними категоріями дітей та молоді; виготовляти та використовувати наочність і дидактичний матеріал до проведення навчально-виховних заходів; визначати рівень ефективності навчально-виховної роботи та за необхідності здійснювати її корекцію; налагоджувати партнерські взаємовідносини з учнями, батьками, педагогічним колективом; сприяти формуванню у студентів критичної самооцінки соціально-педагогічної діяльності, творчого аналізу педагогічних ситуацій, прагнення до постійного вдосконалення рівня знань та умінь.

Перехід до кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищій школі зумовлює суттєве посилення ролі самостійної роботи студентів, спрямованої на засвоєння ними змісту навчання, набуття професійної компетентності. Усвідомлюючи надзвичайно важливе значення даного аспекту професійної підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери, ми змушені визнати певну проблематичність його реалізації, оскільки для ефектної організації і проведення самостійної роботи та контролю за нею потрібна якісна та доступна науково обґрунтована інформаційно-методична база, зміцненна матеріально-технічної бази навчальних закладів. Наші бібліотеки, на відміну від європейських, не наповнені достатньою кількістю наукової та навчально-методичної літератури, електронними носіями інформації, аудіо- та відеотеками тощо. На жаль, сьогодні робляться тільки перші кроки щодо забезпечення студентів сучасними навчальними та інформаційними засобами, а також щодо активізації розробки підручників і навчальних посібників, які б стимулювали активне самостійне творче мислення студента.

З огляду на це, особливого значення набуває педагогічна та методична майстерність викладача, який повинен створити оптимальні умови для ефектної самостійної роботи студентів, сприяти розвитку здібностей кожного студента, формуванню активної позиції студентів у ході навчання, активізації їхньої розумової діяльності; організації самостійної роботи на всіх ланках навчального процесу, в тому числі й на етапі засвоєння нових знань; комплексного підходу до організації самостійної роботи студентів за всіма формами аудиторної роботи; спрямовувати завдання для самостійної роботи не стільки на засвоєння окремих фактів, скільки на розв'язання проблем, формування умінь перевіряти отримані результати тощо. При цьому дослідники наголошують, що ефективність самостійної роботи студентів зумовлюється насамперед сформованістю пізнавальних мотивів; адаптивними можливостями студентів до індивідуального самостійного розвитку в умовах процесу навчання у ВНЗ; якісною та доступно науково обґрунтованою інформаційно-методичною базою; чітким налагодженим контролем за її виконанням [8].

Болонський процес – це перехід на методи активного навчання, мета якого – якість. Реалізація

активного характеру навчання має мобілізувати процес набуття соціально та особистісно необхідних інтелектуальних і технологічних знань, сприятиме творчому формуванню професійного становлення майбутніх фахівців. Наведемо приклади деяких основних імітаційних технологій навчання, які, на наше переконання, найбільш доцільно використовувати у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів.

Аналіз конкретних ситуацій – ефективний метод активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, що характеризується такими ознаками, як наявність конкретної ситуації, розробка колективом (підгрупами або індивідуально) варіантів розв'язання ситуацій, публічний захист розроблених варіантів вирішення ситуацій з подальшим опануванням, підведенням підсумків і оцінкою результатів. Використання даного методу допомагає студентам в аудиторних умовах набувати професійного досвіду, адже у більшості випадків під час розв'язання запропонованих ситуацій не існує єдиного правильного рішення. Одночасно існування декількох альтернативних рішень і можливість вибору формують у студента певну гнучкість підходу до розгляду проблем. Розрізняють декілька видів ситуацій.

1. Ситуація-проблема є описом реальної проблемної ситуації. Мета навчання: визначити шляхи розв'язання ситуації або дійти висновку про їх неможливість.

2. Ситуація-оцінка окреслює положення, висновок з якого вже знайдено. Мета навчання: критично аналізувати ухвалені рішення, надати мотивований висновок щодо ситуації та шляхів її розв'язання.

3. Ситуація-ілюстрація описує конкретну соціально-педагогічну проблему та пояснює причини її виникнення, подає процедуру її вирішення. Мета навчання: оцінити ситуацію в цілому, провести аналіз шляхів її розв'язання, сформулювати питання, висловити згоду/незгоду.

4. Ситуація-попередження описує застосування вже ухвалених раніше рішень. З огляду на те, що даний тип ситуації має тренувальний характер, її можна використовувати в якості ілюстрації до тієї або іншої теми. Мета навчання: проаналізувати ситуації та знайдені рішення, використавши при цьому набуті теоретичні знання.

Щоб розібратися в ситуації, розглянути її в усіх аспектах, майбутні фахівці будуть застосовувати власні аналітичні здібності. Використання методу конкретних ситуацій дає можливість упорядкувати знання і факти, удосконалити вміння майбутніх соціальних педагогів аналізувати проблеми, спілкуватися й ухвалювати рішення, формулювати власну думку.

Серед активних методів процесу професійної підготовки студентів на особливу увагу заслуговує також імітаційний тренінг, спрямований на відпрацьовування певних умінь і навичок та структурування відповідних знань учасників цілеспрямовано створеної тимчасової групи, де студент отримує можливість переконатися у правильності власного професійного вибору, психологічно підготуватися до виконання складних обов'язків соціального педагога. Під час проведення імітаційного тренінгу процес навчання максимально

наближений до реальної практичної діяльності, де учасники виступають у певних ролях і діють відповідно до їх статусу, набувають досвіду розробки та виконання колективних завдань, а також створюють певний емоційний та інтелектуально-пізнавальний настрій, що надає можливість істотно активізувати й інтенсифікувати процес навчання майбутніх фахівців.

Ігрове проектування у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, сутність якого полягає в розробці різних видів проектів в ігрових умовах, де максимально відтворюють реальність – це метод, який характеризується високим ступенем поєднання індивідуальної та групової роботи студентів. Створення загального для групи проекту вимагає, з одного боку, знання кожним технології процесу проектування, а з іншою – умінь спілкуватися і підтримувати взаємини між учасниками проекту для рішення професійних питань. Ігрове проектування може перейти в реальне, якщо його результатом буде вирішення конкретної практичної проблеми, а сам процес буде перенесено в умови реальної соціально-педагогічної діяльності.

Висновки. Конкурентоздатність фахівця виступає, з одного боку, фактором розвитку професійних і

особистісних якостей випускника вищої школи в інтересах сучасного суспільства, а з іншого – показником і критерієм якості вишівської підготовки.

Оптимальність процесу професійного становлення майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ значною мірою забезпечується за рахунок використання в навчальному процесі практичної складової професійної підготовки (волонтерської діяльності, різних видів практик), імітаційних технологій, які дають змогу студенту виявити творчу активність, привчають до відповідальності та спрямовують їх зусилля на досягнення мети, сприяють формуванню педагогічної культури, вихованню самостійності, наполегливості, самовладання, культури спілкування, що становлять основу успішної педагогічної діяльності та є необхідними для майбутнього фахівця соціально-педагогічної сфери. При цьому вища школа має створити такі умови, які б спонукали студентів до самостійного пошуку, саморозвитку, самовдосконалення, індивідуальної творчої роботи, адже фахівець, який працює у системі “людина – людина”, повинен уміти поглиблювати свої знання і вдосконалювати свої професійні якості протягом усього трудового життя.

Література

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г. В. Беленька. – К. : Світич, 2006. – 304 с.
2. Гришкова Р. О. Формування соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей / Р. О. Гришкова // Наук. пр. Миколаївського держ. гуманітарного ун-ту ім. Петра Могили. – Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2003. – № 11. – С. 36–43.
3. Гура О. І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : навч. посіб. / О. І. Гура. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
4. Капська А. Й. Деякі особливості формування готовності студентів до професійної діяльності / А. Й. Капська // Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки студентів: Теорія, практика, програми. – К. : ІЗМН, 1998. – С. 5–12.
5. Овчарук О. В. Результати емпіричних досліджень серед педагогічної громадськості щодо перспектив запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти / О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 59–65.
6. Самыгин С. И. Педагогика и психология высшей школы. Серия “Учебники, учебные пособия” / С. И. Самыгин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 544 с.
7. Старикова С. В. Социальная педагогика и арт-терапия в системе высшего образования / С. В. Старикова // Социальная педагогика: новые исследования. – М. : Издательство ИСПС РАО, 2002. – Серия “Школа молодых ученых”. – Вып. 2. – С. 49–53.
8. Стратегія посилення самостійної роботи студентів у контексті приєднання України до Болонського процесу : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції, 14–15 грудня 2004 р. / Г. В. Стадник та ін. (ред.). – Х. : ХНАМГ, 2004. – 243 с.